

či o spisateljici koja zna marljivo skupiti građu i vješto i živo je prikazati, tako da se knjiga čita »na dušak«.

U šesnaest poglavlja (i više manjih jedinica) autorica daje panoramski pregled raznih aspekata i popratnih pojava, realnih ili mogućih uzroka ovoga tužnog »fenomena«: čarobnice u poganstvu, mlado kršćanstvo, srednjovjekovna krivovjerja i inkvizicija, »Malj koji ubija vještice«, žena u srednjem vijeku, procesi i njihova praksa, progono, branioci i protivnici procesa, »crne mise« i moderni oblici čarobnjaštva i »vještica«.

Knjiga je napisana iz feminističke perspektive. U progono vještica ona vidi u prvom redu muško nasilje i neprihvaćenu seksualnost u njezinoj osjetnoj sferi, što žena na poseban način simbolizira. Autorica također prikazuje tijesnu vezu između progona krivovjercima i progona vještica. Poznato je da su u krivovjerskim pokretima srednjega vijeka žene bile dobro zastupljene. U širem povijesnom pregledu ona vidi ogromnu promjenu u razvoju civilizacije kad se općenito prešlo od sistema majčinskog prava na očinsko. Prevladao je naglasak na funkcionalnom i uspješnom djelovanju (Leistung) i nastalo je privatno vlasništvo. U tom kontekstu žena je stavljena u podređen položaj.

Podaci skupljeni u knjizi su vrlo korisni. O nekim zaključcima dade se diskutirati. Ako je tako tijesna veza između progona krivovjernih i progona vještica, kako to da u klasičnoj zemlji inkvizicije kao što je Španjolska jedva je poznat »fenomen vještica«? A i opći dojam kao da se najvećim dijelom radilo o ženama u tim procesima čini se da je prenaglašen. Prošle godine bila je u Austriji (Riegersburg) izložba »Vještice i čarobnjaci«. Ona je pokazala da je u tim procesima stradao i dobar dio muškaraca. Osim toga, vrhunac progona nije bio u srednjem vijeku nego u cvatu renesanse i kasnije. Problem je,

čini se, kompleksniji negoli je to u knjizi prikazano.

No ostaje činjenica da je to bila teška zabluda s tragičnim posljedicama za velik broj ljudi, osobito žena. Ujedno su progono vještica školski primjer mogućnosti velikih promjena u svijesti ljudi, o čemu osobito vodi računa socijalna psihologija. To je bolni »memento« i za naše vrijeme, ujedno i poticaj kršćanima da nikad ne zaborave na neke temeljne vrijednosti Evanđelja kao što su ljubav i milosrđe.

MARIJAN VALKOVIĆ

LEBEN ZU GÄNZE. Das Leib-Seele-Problem. Herausgegeben von G. Pöltner und H. Vetter, Herold, Wien-München 1986, str. 128.

Ova knjižica sadrži sedam referata održanih u proljeće 1985. na »Bečkoj katoličkoj akademiji«, posvećenih problemu odnosa »duša i tijelo«: »Život prema cjelini. Problem duša-tijelo«.

Problem se provlači kroz cijelu povijest filozofije, a u novo vrijeme postao je akutan otkako je Descartes naglasio dualizam u čovjeku, svodeći duhovnu dimenziju čovjekovu na »res cogitans«, a tijelo na »res extensa«. Radovi sadržani u ovoj knjizi žele prebroditi taj dualizam, jer konačno se radi o poimanju samoga čovjeka kao čovjeka.

Problemu se prilazi, kako je i nužno, s više pozicija: filozofske, teološke, antropološke, u svjetlu evolucije, analitičke filozofije i psihoanalize. Autori priloga su G. Pöltner, A. K. Wucherer-Huldenfeld, R. Schulte, B. Weismahr, F. Inciarte, F. Ricken i H. Vetter. Bilo bi poželjno da je u knjizi dan i neki podatak o autorima.

Iz svega proizlazi da je danas prevladan načelni dualizam između »duše« i »tijela«. Polazeći i od jednog i od drugog pojma imamo uvijek pred sobom čitava čovjeka, koji se čitav očituje i na

duhovnoj i na tjelesnoj razini. Prevladavanju dualizma pridonijele su i biblijske spoznaje i novija filozofsko-antropološka razmatranja. Dok je vjerski sadržaj netaknut, čak i bolje protumačen, čini se da su izgubila na snazi ona filozofska i teološka gledišta koja su govorila o »duši« i »tijelu« kao o dvije odijeljene supstance ili »stvari«. Posljedice ovoga diferencirano naglašenog stava važne su za uvjerljiv navještaj vjere i katehizaciju odraslih, posebice školovanih.

MARIJAN VALKOVIĆ

OCKAR SCHATZ/HANS SPATZENEGGER (ur.), *Wovon werden wir morgen geistig leben? Mythos, Religion und Wissenschaft in der »Postmoderne«*, Pustet, Salzburg 1986, str. 248.

Ovaj svezak sadrži referate i diskusije održane na 13. »Salzburškom razgovoru o humanizmu« u rujnu 1986. godine. Ovi se razgovori odlikuju visokom razinom stručnosti i odnose se na probleme na koje nije lako naći jednoznačan odgovor.

Kao polazište navode se misli dvojice autora (Günter Rohrmoser, Wilhelm Hennis) da glavna tema potkraj našega stoljeća neće biti ni ekonomija ni politika nego religija. Stoga i naslov knjige: »Od čega ćemo sutra duhovno živjeti? Mit, religija i znanost u 'postmoderni'«.

Sudionici ovog »razgovora« ili simpozija nastojali su, dakle, suočiti se s fenomenom vjere u njezinu odnosu, s jedne strane, prema mitskim elementima, a s druge, prema modernoj znanosti. U toj tromeđi kreću se i referati i diskusije ovog veska, koji očituje osoban susret i žvu riječ, dobrim dijelom improviziranu.

Osim predgovora jednoga od urednika (O. Schatz) i uvodne riječi Gerda Bachera, intendanta austrijske televizije kao domaćina (trodnevni »razgo-

vor« je vođen u studiju televizije u Salzburgu), svezak sadrži deset referata i pet diskusija.

Prvi referat je kard. Königa: »Odnosi između znanosti i vjere u perspektivi našega vremena«. Ostali predavači su: Kurt Hübner, Alfred Gierer, Jacob Taubes, Carl-Friedrich Geyer, Wolfhart Pannenberg, Paul Ricoeur, Eugen Drewermann, Hermann Lübbe i Günther Dux. Neka od ovih imena su i internacionalno poznata.

Tematika ovih referata je široka, ali je i čitanje zahtjevno. Nije uvijek lako slijediti tok misli. Pri tom je jasno da su i stavovi u nekim točkama oprečni, što je i shvatljivo kad je riječ o interdisciplinarnom razgovoru.

Oni koji se stručno bave budućnošću religije u »postmodernom« vremenu, posegnut će za ovakvim i sličnim priložima — ako je istina da je religija tema budućnosti. Pri tom će, naravno, biti riječ o odnosu prema znanosti, ali čini se da je taj problem danas manje izazovan negoli prije nekoliko desetljeća. Tu se više danas ne radi o suprotstavljanju nego o dopuni, iako način dopune i uzajamnih utjecaja ostaje predmet daljnjih istraživanja. Mnogo je izazovniji odnos prema mitovima, kako starima tako i modernima (npr. »New Age«). Vjerski govor uključuje i racionalnost, kako to dobro upozorava Ricoeur, ali on je mnogo više simboličan, intuitivan, poetičan, pa će govor o religiji morati sve više voditi računa o tom aspektu, ne odričući se tekovina znanstvenog napretka i racionalnosti.

MARIJAN VALKOVIĆ

BIBLIOTHECA SANCTORUM. PRIMA APPENDICE. Roma. Citta Nuova ed., 1987, in fol., str. XXX — stup. 1482 (s brojnim slikama).

Sredinom prošle godine (1987.) izišao je u Rimu ovaj »prvi dodatak« poz-